УДК 338.124.4:336.76

ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БІРЖІ

О. Горпинченко, кандидат економічних наук, доцент
Є. Литвиненко, група ПТ-24
Центральноукраїнський національний технічний університет

Глобальні світові кризи – це неминуча частина розвитку світової економіки та фінансових ризиків. Вони характеризуються різким погіршенням фінансової стабільності, зниженням ліквідності, падінням цін на активи та зростанням невизначеності. Особливе місце у структурі фінансової системи займають фондові біржі, які виступають індикаторами економічного стану та швидко реагують на кризові явища.

Коли економіка переживає спад, саме біржі найоперативніше фіксують зсув у настроях інвесторів. Це виражається у суттєвій амплітуді коливань індексів, підвищеній мінливості торгів та падінні віри у фінансові інструменти. Причина криється у тому, що суб'єкти ринку миттєво відгукуються на загальноекономічні тенденції, політичні події та корекції у грошово-кредитній політиці. Як наслідок, навіть незначні негативні новини можуть спричиняти масштабні розпродажі активів і відтік капіталу з ринку.

Ключовою рисою нинішніх фінансових криз є їхня всеосяжність, що зумовлено глибокою взаємопов'язаністю світових фінансових ринків. За таких обставин негативні події швидко мігрують між державами за участю транснаціональних банківських структур, інвестиційних фондів та складних фінансових інструментів. Це запускає механізм, відомий як ефект «**ланцюгової реакції**», коли обвал торгівлі на одному майданчику автоматично провокує схожі процеси на інших торговельних платформах.

Однією з наймасштабніших криз сучасності була глобальна фінансова криза 2007–2009 років, що виникла внаслідок проблем на ринку іпотечного кредитування США та швидко поширилася на світові фінансові ринки. Вона супроводжувалася обвалом фондових індексів, банкрутствами фінансових установ і різким скороченням інвестиційної активності. Як зазначають дослідження, ця криза спричинила значні «ефекти зараження» (contagion), коли негативні шоки передавалися від одного ринку до іншого, зокрема від США до країн BRICS.

Передумови виникнення цієї кризи формувалися ще на початку 2000-х років, коли у США активно розвивався ринок іпотечного кредитування, зокрема сегмент так званих «субпрайм» кредитів – позик, що надавалися позичальникам із низькою платоспроможністю. Банки та фінансові установи, прагнучи отримати більші прибутки, значно послабили вимоги до позичальників, що призвело до стрімкого зростання обсягів ризикових кредитів. Водночас ці кредити активно сек’юритизувалися та перетворювалися на складні фінансові інструменти, які продавалися інвесторам по всьому світу.

Кризові явища почали проявлятися у 2006–2007 роках, коли зростання відсоткових ставок і зниження цін на нерухомість призвели до масових неплатежів за іпотечними кредитами. Це спричинило різке падіння вартості фінансових активів, пов’язаних з іпотекою, та втрати для банків і інвесторів. Кульмінацією кризи стало банкрутство одного з найбільших інвестиційних банків США – Lehman Brothers у 2008 році, що викликало паніку на світових фінансових ринках і стало сигналом до початку глобальної фази кризи.

Суттєвим наслідком стало також зниження довіри до фінансових інститутів. Інвестори почали більш обережно ставитися до вкладень, що призвело до довготривалого періоду відновлення фондових ринків. Багато біржових індексів повернулися до докризових рівнів лише через кілька років, що свідчить про глибину та тривалість впливу цієї кризи.

Ще одним важливим аспектом є вплив криз на ліквідність фондових бірж. У кризові періоди ліквідність може як знижуватися, так і змінюватися нерівномірно залежно від ринку.

Дослідження свідчать, що під час криз 1997–1999 років рівень ліквідності зменшувався приблизно у половині досліджуваних ринків, що ускладнювало здійснення операцій та підвищувало ризики для інвесторів.

Зниження ліквідності проявляється у розширенні спредів між цінами купівлі та продажу, скороченні обсягів торгів і зменшенні кількості активних учасників ринку. У таких умовах інвестори стикаються з труднощами швидкої реалізації активів без суттєвих втрат у їх вартості. Це особливо критично для інституційних інвесторів, для яких обсяги операцій є значними.

Крім того, нерівномірність змін ліквідності зумовлює асиметрію між різними сегментами ринку: більш розвинені біржі, як правило, швидше відновлюють ліквідність, тоді як ринки, що розвиваються, довше залишаються вразливими до негативних шоків. Така ситуація посилює дисбаланси у глобальній фінансовій системі та ускладнює процес міжнародного руху капіталу.

Разом із тим, фінансові кризи сприяють трансформації фінансової системи. Після криз посилюється регулювання банківської діяльності, удосконалюються механізми управління ризиками та підвищується прозорість фінансових операцій. Зокрема, впроваджуються жорсткіші вимоги до капіталізації фінансових установ, підвищується контроль за діяльністю інвестиційних фондів і розширюється використання інструментів макропруденційної політики. Це дозволяє зменшити ймовірність повторення подібних криз у майбутньому, хоча повністю усунути їх неможливо.

Важливу роль у посткризовий період відіграє цифровізація фінансових ринків, яка сприяє підвищенню швидкості обробки інформації, доступності фінансових послуг та ефективності біржових операцій. Розвиток фінансових технологій (FinTech) та автоматизованих систем торгівлі створює нові можливості для учасників ринку, але водночас формує і нові ризики, пов’язані з кібербезпекою та технічними збоями.

Отже, глобальні фінансові кризи мають комплексний і багатовимірний вплив на фондові біржі. Вони спричиняють падіння цін на активи, зростання волатильності, зниження ліквідності та посилення взаємозалежності між ринками. Водночас кризи виступають каталізаторами змін у фінансовій системі, стимулюючи розвиток нових підходів до регулювання, цифровізації та управління ризиками. У сучасному глобалізованому світі ефективне функціонування фондових бірж значною мірою залежить від здатності адаптуватися до кризових явищ, впроваджувати інновації та мінімізувати їх негативні наслідки.

Список літератури

1. Електронний ресурс: Режим доступу URL: